

התעלומה: למה היו החכמים מסובים בבני ברק?

איזה בוקר של נסים, ואיזה נד-נד של חיים. שום דבר שקשור בעם ישראל אינו רגיל ושגרתי. התקפת שמחת תורה הייתה אירוע הטרור החמור בתולדות כל האומות, ביחס לגודל האוכלוסייה כאן, ואילו הצלחת ההגנה בליל ו' בניסן היא האירוע המשמעותי בתולדות הגנת האומות. לא הייתה אומה שחטפה התקפה של מאה טילים בליסטיים ושרדה אותם בצורה פלאית כזו.

אז למה זכינו להארת הפנים העצומה הלילה? מעבר לכך שהלילה הזה היה בעיצומו של ניסן – ראש השנה לנס, אולי אפשר לומר עוד משהו. הנס לא התרחש הלילה, אלא אז, רגע אחרי השביעי באוקטובר, כשהיה לנו שכל לתפוש את המסר מהשמיים. הפעם עם ישראל לא התריס ולא התמרד, אלא שאל את עצמו מה צריכים לעשות אחרת, ואוהו, כמה עשינו דברים אחרת.

זה הסיפור היהודי: אנחנו מומחים להמתקה. אנו מגיבים נכון לחושך וצומחים וגדלים באין ערוך כשלוקחים לנו. זאת הייחודיות של חג הפסח השנה. אנו לא שוכחים את הכאב והשבר שמלווה אותנו בחצי השנה האחרונה, אלא באים אתו ובזכותו ויודעים שהסיטואציה הנוראה טיהרה וניקתה אותנו ואנו באים לחג הפסח הזה מאוחדים, מחוברים ומודעים לעצמיותנו.

הסמל של חג הפסח הזה הוא הביצה, שמובאת במקום קרבן חגיגה. אחד ההסברים הוא, שהביצה מיוחדת בכך שהיא מתקשה ככל שמבשלים אותה, בניגוד לירקות שמתרככים על האש. ממש כמו עם ישראל, שנבנה ומתעצם ולוקח בוסט קדימה לדורות אחרי שפוגש אש ל"ע.

בהערה¹ הובא סיפור חד ששלח לי צופה נחמד ביום שישי האחרון.

כדי להבין היטב איך עם ישראל נבנה מהקושי, נענין בתעלומה הגדולה של ההגדה, הסיפור הראשון שפותח את סדר "מגיד" וסיפור יציאת מצרים: מעשה חמשת החכמים שהיו מסובים בבני ברק. (בהכנת השיעור הסתייעתי רבות, בשיעור שמסר בשנה שעברה הרה"ח יוסף יצחק גייקובסון).

התמיהות מהדהדות: מה מניע את חמש גדולי הדור, לעזוב את הילדים והמשפחה בליל הסדר, ליל "והגדת לבנך", וללכת לביתו של רבי עקיבא לסדר פסח עיוני ולמדני? יתירה מכך: אם כבר עוזבים את הבית, מדוע הולכים הרבנים לבית התלמיד ולא התלמיד בא אליהם? כיצד רבי אליעזר ורבי יהושע ואפילו רבי אלעזר בן עזריה שהתמנה באותו יום לנשיא ישראל – נודדים למשכנו של התלמיד בבני ברק ולא להיפך? ואיך יתכן שתלמידיהם צריכים לבוא ולהעיר לרבותיהם "הגיע זמן קריאת שמע של שחרית"? וכי הרבנים אינם מבחינים בשעון שמתקדם?

גם המשך הדיון תמוה: מ"כל אותו הלילה" שנמשך עד אור הבוקר, ומסתמא עפו בו מאות דרשות ולימודים, מצטטת ההגדה דרשה אחת ויחידה בשמו של הנשיא רבי אלעזר בן עזריה: "ולא זכיתי שתיאמר יציאת מצרים בלילות". רבי אלעזר מפציר בהם לקבל את דעתו שצריך להזכיר יציאת מצרים בלילות והוא מתקשה לשכנע אותם, עד שדרשה בן זומא ומביא ראיה לשיטתו. והשאלה הפשוטה היא: מה מלמדת הדרשה היחידה הזו על מהות ההתכנסות?

יתירה מכך: התמיהה גדולה לאור הבנת מהות האירוע מבחינת ראב"ע. הוא היה גיבור היום שהתמנה אז לראש הסנהדרין. וכל אחד שואל: איך בשיאה של מחלוקת פנימית בתוך הנהגת ישראל ובעיצומן של גזירות שמד נוראות שמסכנות את עצם קיום העם, הדבר החשוב לו הוא להיאבק על

¹ מהדף של אורי שכטר, פעיל חברתי: מכור לסמים קשים הגיע למכון רטורנו לגמילה ואמר שהוא כאן בגלל סגן נוה לקס, מסיירת מטכ"ל, שנהרג בקרבות בבארי בשביעי באוקטובר. הם היו בטוחים שנוה הציל אותו מהקייבוץ או מהמסיבה, אבל הוא אמר דברים אחרים: "נוה היה שכן שלי בלוד, הוא גאות השכונה, לוחם בסיירת מטכ"ל, ואני מכור לסמים קשים בתחתית הסולם. שבוע לפני שנהרג אמר לי: 'תפסיק להציג שהכל בסדר, שנינו יודעים את האמת שהמצב שלך על הפנים. אתה חייב לקחת את עצמך בידיים ולהציל את החיים שלך'." "אחרי שהוא נהרג, החלטתי לקיים את הבקשה שלו והגעתי לרטורנו. הוא הציל לי את החיים, אני חושב עליו כל הזמן בתהליך הגמילה שלי".

חקיקת חוק "הזכרת יציאת מצרים בלילות"? וכי זאת הייתה הסוגיה המידית והדחופה ביותר על שולחנו של ראש הסנהדרין החדש?!

התשובה טמונה במילה אחת: "הלילה". "והיו מסובים כל אותו הלילה ... ומזכירים יציאת מצרים בלילות". זה היה הלילה האפל בתולדות ישראל, הלילה שהיה נראה כמו סופו של העם היהודי ח"ו. ירושלים נחרבה ואף נחרשה, הרומאים החלו לבנות עליה עיר חדשה בשם "איליה קפיטולינה" כדי שלא תיזכר שהייתה פעם ירושלים. חכמי ישראל הוצאו להורג במיתות משונות בגזירת "עשרת הרוג מלכות" ונראה היה שהקב"ה מאס בנו סופית היל"ת.

הזעקה הדהדה בחלל: איזה טעם יש עוד להזכיר יציאת מצרים? איך נדבר על גאולה כשנראה שאנו חוזרים בחזרה לתוך מצרים ולשליטתה? הכתובת היחידה לנחמה הייתה רבי עקיבא, **הרבי של הנחמה**. הוא אמנם היה תלמידם בהלכה, אבל הרבי שלהם באמונה. הוא המנחם הגדול שהעמיק לתוך הכאב וסבר כי שבירה היא הצעד שבא לפני הקמת מגדל. שבירה היא ההזמנה של הקב"ה לעשייה יותר גדולה ועמוקה מקודם. תכלית ההתכנסות באה לידי ביטוי בדרשתו של רבי אלעזר בן עזריה, שתבע "להזכיר יציאת מצרים בלילות", כדי להבהיר שגאולתם של ישראל נוצרת בלילה.

כי הגענו עד הלום – לא בזכות ימי ההצלחות, אלא - בזכות רגעי המשבר, אלו שביקעו את קליפת הגסות והזניקו את עצם הנשמה היהודית והעיפו קדימה לדורות רבים.

ב. ההגדה של פסח עצמה - סימן ה"מגיד" בה - מתחיל בשאלות מבוא "מה נשתנה הלילה הזה?" אחריו מגיעה התשובה "עבדים היינו לפרעה במצרים", והקטע מסתיים בהגדרת חובת הלילה: "אפילו כולנו חכמים.. כולנו נבונים מצווה עלינו לספר ביציאת מצרים וכל המרבה לספר הרי זה משובח".

במטרה להוכיח את האקסיומה האחרונה ש"אפילו כולנו חכמים ... וכל המרבה לספר הרי זה משובח", מביאה ההגדה סיפור המוכיח כי כולם חייבים לספר ביציאת מצרים, ולמצווה הזו אין גבול.

1. הגדה של פסח: מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא ורבי טרפון, שהיו מסובים בבני ברק והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה, עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם הגיע זמן קריאת שמע של שחרית.

חמש החכמים הם מהמיוחסים והחשובים בדור שאחרי החורבן: רבי אליעזר בן הורקנוס ורבי יהושע בן חנניה שהיו גדולי תלמידיו של רבן יוחנן בן זכאי. רבי אלעזר בן עזריה שהיה נשיא הסנהדרין, רבי עקיבא שהיה גדול הדור, ורבי טרפון שהיה רבו וגם חברו של רבי עקיבא.

בנוגע לעצם פירוט שמות החכמים ולא נאמר בכללות "מעשה ברבי עקיבא וחכמים" שהיו יושבים יחד, החיד"א מבאר כי הדבר בא להוכיח את גודל החיוב על "כולם" לספר:

הגדת שמחת הרגל: 'וכל המרבה לספר' - ואפילו כהנים ולויים שלא השתעבדו. ראה ממעשה ברבי אליעזר ורבי אלעזר ורבי טרפון שהיו כהנים, ורבי יהושע שהיה לוי, ורבי עקיבא שהיה גר.

כאן עלינו לעקוב אחרי גדולתם וחשיבותם של החכמים שבא לידי ביטוי בסדר ישיבתם והזכרתם בהגדת הרבי מובאים שני הסברים נאים:

הגדת הרבי מליובאוויטש: מקדים רבי אליעזר ורבי יהושע שהיו רבותיו של רבי עקיבא, אחר כך רבי אלעזר בן עזריה שהיה ממשפחה מיוחסת ונשיא, אחר כך רבי עקיבא שהיה המרא דאתרא בבני ברק, ולבסוף רבי טרפון שהיה רבו של רבי עקיבא, אבל לבסוף נהיה חברו.

לאחר זמן מצאתי (בהגדת מאיר עין, מאיר איש שלום מוילנה) הסדר על פי מאמר רז"ל (ברכות מו, ב) סדר הסיבה – גדול באמצע [באמצע המיטה, כשהוא מסב בחצי שכיבה על כרס וקסתות], שני לו למעלה הימנו [לצד ראשו, מפני כבודו של שני], שלישי לו למטה הימנו [לצד רגליו, כדי שיהיה לנשיא קל לדבר עמו בכיוון ראשו]. ועפ"ז הסיבה כאן **רבי אלעזר הנשיא באמצע**, רבי אליעזר ורבי יהושע למעלה מראשו, ורבי עקיבא ורבי טרפון למטה הימנו, ולכן מביאם בהגדה כסדר שהיו מסובים.

כך שלפי הפירוש השני, כוכב האירוע הוא זה שמוזכר באמצע - הנשיא רבי אלעזר בן עזריה. ואילו מארח המסיבה בבני ברק, רבי עקיבא שהיה המרא דאתרא של המקום, מוזכר רק **רביעי** בסדר החשיבות. וכל זה מביא אותנו אל התמיהות שמעלה הערוך השולחן, הרב יחיאל מיכל עפשטיין, רבה של נוברהדוק לפני כמאתיים שנה:

הגדת ליל שימורים, הרב יחיאל מיכל עפשטיין: יש להתבונן בזה, דהא רבי אליעזר הייתה דירתו בלוד ורבי יהושע בפקיעין ורבי עקיבא בבני ברק כדאיתא בסנהדרין לב, ורבי אליעזר ורבי יהושע היו רבותיו של רבי עקיבא, ואיזה סיבה הייתה ששבתו כולם אצל רבי עקיבא בבני ברק? ועל רבי אליעזר יותר תמוה דסבירא ליה בסוכה כז דאסור לצאת מביתו ברגל, והשס פריך שם על רבי אליעזר ששבת בקיסרי [ולא בביתו] ומתרץ דהוי שבת ולא רגל. ואם כן איך שבת בפסח מחוץ לביתו?

התמיהות עולות הן על מקום ההתכנסות - בבית התלמיד ולא במעון הרבנים. והן על עצם ההתכנסות מחוץ לבית, בליל המשפחה הגדול בו מצווה כל יהודי "והגדת לבנך".

התמיהה כפולה לשיטת רבי אליעזר בן הורקנוס, הראשון שמוזכר בין מסובי בני ברק, עליו מספרת הגמרא סיפור מעניין: רבי אילאעי, תלמידו בא לבקרו ביום טוב ורבי אליעזר התפלא עליו: "אינך משובתי הרגל?!". איך משמח את המשפחה בחג? רבי אליעזר הוסיף: "משבח אני את העצלנים שאינם יוצאים מביתם ברגל [ואפילו עושים זאת רק מחמת עצלות], דכתיב 'ושמחת אתה וביתך'". הגמרא ממשיכה ושואלת והרי יש מצווה להקביל פני רבו ברגל, כמו שאמר בעלה של האישה השונמית שהלכה בבהלה אל הנביא והרי "לא חודש ולא שבת היום" ומשמע שבחודש ושבת צריך להקביל פני רבו? הגמרא מיישבת שלדעת רבי אליעזר, מותר ללכת אל הרב רק אם חוזר באותו יום הביתה ולא כשהרב גר רחוק.

אם כן, עולה התמיהה על רבי אליעזר עצמו: איך הוא שהיה גר בלוד, מיסב אצל רבי עקיבא בבני ברק וברור שלא יוכל לשוב בחג הביתה?

התמיהה גדולה כל כך, עד שהאברבנאל מפליג למחוזות רחוקים: "ברק' הם רמז לכלים יפים וסיפור על חמישה גאוני עולם שהיו אוכלים יחד בליל ההגדה ומסובים על כלים יפים ומבריקים בזוהרם, חור כרפס ותכלת, ואולי יתחברו לאכול בבית הנשיא רבי אלעזר בן עזריה [שהיה עשיר מופלג] ושם שמו לפנייהם הכלים היפים הללו המבריקים כמשי".

אולם דבריו דחוקים, שהרי הגמרא מביאה בכמה מקומות את שם העיר "בני ברק", כמו "מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק" ואין סיבה להוציא מונח ידוע מפשטותו.

הדעת נותנת, שהסוד להבנת ההתכנסות נעוץ במימרה היחידה שהשתמרה מאותו הלילה, המשך הדברים בהגדה: "אמר רבי אלעזר בן עזריה". במיוחד לפי הגרסה "אמר להם רבי אלעזר", שמדגישה כי מימרתו נאמרה בעיצומו של הדיון באותו הלילה. עוד יותר לפי המובא לעיל כי רבי אלעזר הוא בעצם הדמות המרכזית שם בהיותו מיסב באמצע.

המשך ההגדה: אמר [בירושלמי ברכות יב, ב: 'אמר להם'] רבי אלעזר בן עזריה: הרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי שתיאמר יציאת מצרים בלילות, עד שדרשה בן זומא, שנאמר 'למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך' - 'ימי חיים' הימים, 'כל ימי חיך' הלילות - **רש"י ברכות יב, ב: 'מזכירין יציאת מצרים בלילות'** - פרשת ציצית בקריאת שמע של ערבית. ואף שאין לילה זמן ציצית, דכתיב 'וראיתם אותו וזכרתם', אומרים אותה בלילה מפני יציאת מצרים שבה. **'כבן שבעים שנה'** - כבר הייתי נראה זקן ולא זקן ממש, שבאת עליו שיבה יום שהעבירו רבן גמליאל מנשיאותו ומינו רבי אלעזר בן עזריה נשיא, כדאיתא לקמן כח, א, ואותו היום דרש בן זומא מקרא זה.

עד אותו יום לא היו קוראים פרשת ציצית בקריאת שמע של ערבית. בלילה היו קוראים רק שתי פרשיות ראשונות - "שמע ווהיה" לקיים מצוות קריאת שמע פעמיים ביום ולא היו מוסיפים פרשה שלישית של "ציצית". שכן עיקר פרשה זו מדברת במצוות ציצית שאינה נוהגת בלילה, שנאמר "וראיתם אותו" ולילה אינו זמן ראייה. אולם רבי אלעזר שאף לתקן קריאת פרשת ציצית בלילה, כדי להזכיר בסופה את "יציאת מצרים" ("אני ה"א אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלוקים") וכך יזכירו את יציאת מצרים בלילות.

כדי לשכנע אותם לחוקק חוק הזכרת יציאת מצרים בלילות, הוא מפעיל את הנס האדיר שראה באותו היום: "הרי אני כבן שבעים שנה", הריני עומד לפניכם ביום כניסתי לתפקיד כמו גאון בן 70 שזכה להבעת אמון אדירה ופלאית מהשמים כאילו צברתי שבעים שנות ניסיון ואנא תקבלו את דעתי. הסיפור ידוע ורומז לסערה שליוותה את הכרתו והייתה לאחת הדרמות הגדולות בימי חז"ל. נשיא הסנהדרין הוותיק, רבן גמליאל דיבנה, הנהיג נשיאותו בקפדנות והטיל מרותו על גדולי החכמים. בצל החורבן הנורא והפילוג שפיזר את העם, רבן גמליאל חשש מהתפרקות מוסד ההנהגה ומכך ש"תיעשה התורה לתורות הרבה" ולכן נקט יד תקיפה כלפי החכמים שהפרו את דעת הרוב.

לאחר שפרצה מחלוקת נוספת בינו ובין רבי יהושע (אם תפילת ערבית חובה או רשות, לאחר המחלוקת אודות קביעות יום הכיפורים), תבע הנשיא מרבי יהושע להודות לדבריו מול התלמידים בבית המדרש. החכמים הזדעזעו לכבודו של רבי יהושע והחליטו להזיז את רבן גמליאל מתפקידו. נתנו עיניהם ברבי אלעזר בן עזריה, שבא ממשפחת אצולה, דור עשירי לעזרא הסופר והיה בעצמו חכם, עשיר ומיוחס. רבי אלעזר ביקש להתייעץ עם אשתו (שתיאלץ לשלם את מחיר ההנהגה... או שהיא מכירה אותו הכי טוב ויודעת את התאמתו לתפקיד הנעלה...) והיא הגיבה בפשטות: "בן כמה אתה? מי ייקח אותך ברצינות?". רבי אלעזר היה אז בחור בן 18 וכשידפוק על השולחן, מי יעבור לדום? ומתי רכש את ניסיון החיים שבא עם הגיל?

רבי אלעזר הלך לישון מתוך הבנה שאשתו צודקת וזה מוקדם מדי. אבל בבוקר הוא קם מהשינה כמו איש קשיש. כשעמד מול המראה גילה שצמחו לו 18 שורות של זקן לבן. [כנראה מספיק לחשוב על הנהגה בעם ישראל כדי לקבל זקן לבן...]. זה היה סימן מדהים שהכיסא מחכה לו. שאת מה שהוא יודע בגיל שמונה עשרה - אחרים לא יידעו בגיל שמונים.

ואולם הנסים אינם קריטריון לקביעת הלכה ורבי אלעזר לא זכה שדעתו תתקבל, עד שדרשה בן זומא באמצעות מקור מפורש מתוך הפסוקים.

והתמיהה צצה מאליה: האם זו הייתה הבעיה החמורה ביותר שעמדה על שולחנו של נשיא הסנהדרין ביום התמנותו באותם רגעי שבר של מרד, כשירושלים עולה בלהבות ובית המקדש חרב, בעיצומם של רציחת "עשרה הרוגי מלכות", התפרקות ההנהגה והדחת רבן גמליאל דיבנה?! במיוחד שרבי אלעזר חידש בחייו יסודות הלכתיים חשובים לא פחות, כמו (שבת קלב) "פיקוח נפש דוחה שבת" ועוד, ובכל זאת לא מיהר להכריז עליהם ביום התמנותו לנשיא?

לאיך, מה באמת עומק המחלוקת שגורם לסירוב כה עיקש של החכמים, עד שדרשה בן זומא?

הערוך השולחן מפתח יסוד בנוגע לעצם ההתכנסות והדברים מתאימים ככפתור ופרח, לאחת השיחות האחרונות שזכינו לשמוע מרבינו אודות פרשנות דברי רבי אלעזר (שיחת שמות תשנב) ובשנה שעברה התגלה כי יסודה בדרשה שנשא אבי רבינו, הגאון המקובל רבי לוי יצחק שניאורסון.

ג. החכמים התאספו לדון בעצם קיומו של הלילה: האם יציאת מצרים רלוונטית בעידן הגלות הנוראה? הכאב שמרחף ברקע, בוקע מאותה קבוצת חכמים שעליה מספרת הגמרא בסוף מסכת מכות, כיצד הם הולכים עם רבי עקיבא לרומי ופורצים בבכי מגדלותה והצלחתה. הם חוזרים לירושלים ורואים שועל יוצא מבית קדשי הקדשים והם נחרדים. רבי עקיבא היחיד שצוחק כי אם התקיימה הנבואה הנוראה "ציון שדה תחרש", תתקיים הנבואה הטובה "עוד ישבון זקנים וזקנות ברחובות ירושלים".

לכן הם מתכנסים בבית הרבי של הנחמה, כדי לשמוע ממנו מה מהות יציאת מצרים בימי קושי וחורבן. אפשר להניח שרבי עקיבא חזר באוזניהם על שיטתו, כפי שהארכנו בה בעבר משיחתו הנפלאה של הרבי (חלק יט פרשת חזון) כי הגלות הינה "חרישה לקראת הצמיחה". היא לא רק מציאות חולפת, אלא המפתח והחרישה בה נוצרת הגאולה. כי מה שאנו לא עושים בימים הטובים, אנו עושים בימים הקשים ומתגלים בעוצמתנו ובעצם הלז הנצחית שלנו.

הזכרנו באותו שיעור את דבריו המופלאים של המהרש"א שם: רבי עקיבא שואב את בטחונו מעצם נוכחותו של השועל שם. הוא אומר להם: ראו, רק שועלים מסתובבים פה, אבל הם רשעי עכו"ם אינם מצליחים לדבוק בירושלים. היא דוחה אותם בשאט נפש. לכן תהום הגלות עצמה, לימדה אותו כי הקב"ה לא עזב ולא נטש אלא קורא בכמיהה עצומה: "שובו ושובה אליכם".

הגישה הזו מתאימה כמובן עם גישתו הכללית של רבי עקיבא: לראות בקושי עצמו מפתח לנס. כמו שאמר "כל דעביד רחמנא לטב עביד" במעשה הידוע, ופעם אחרת אמר על טעות שעשה בצעירותו כי היא הייתה תחילת לימודו, ועוד.

2. הגדת ליל שימורים שם: יובן על פי המובא בשלהי מכות [על אותם חכמים]: וכבר היו רבן גמליאל ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא ורבי יהושע שהיו מהלכים בדרך ושמעו קול המונה של רומי כו' ואמרו לו עקיבא נחמתנו, ובעד זה החזיקו טובה לרבי עקיבא על שחזקם בתקוות כלל ישראל מיד אחרי החורבן ולכן באו לעירו ולביתו (מלבד רבן גמליאל שהיה נשיא) לספר ביציאת מצרים שהיא נצחיות ישראל. והיו מאריכים בזה עד שהגיעו תלמידיהם ואמרו הגיע זמן קריאת שמע של שחרית, שאומרים עזרת אבותנו מגן הוא מעולם.

מעניין להוסיף ולהעיר את שיחתו הנפלאה של הרבי (תורת מנחם מג/171) כי התלמידים באו ואמרו: השתכנענו, כבר מאיר אצלנו השחר, האור שאחרי הלילה ואתם יכולים להפסיק בדינוכם.

ההמשך מובן היטב: מתוך עמדתו המשכנעת של המארח, נשיא הסנהדרין החדש תובע להפוך אותה להלכה ברורה: להזכיר יציאת מצרים בלילות ובכך לקבע בלב העם שהלילה החשוך הוא חלק מהגאולה והיא נוצרת בו עצמו. אמנם החכמים שבוכים מול החורבן ורואים את גודל החילול ה', מתקשים לקבל זאת וטוענים שאי אפשר לחבר בין החושך והגאולה. עד שדרשה בן זומא והוכיח כי יציאת מצרים רלוונטית גם ודווקא בלילות.

הנה דבריו המרגשים של הגאון רבי לוי יצחק שניאורסון, בעיצומם של ימי חושך ובהלה, מלחמת העולם הראשונה ומלחמת האדומים והלבנים ברוסיה, עם קריסתו של שלטון הצאר ועליית שלטון הרשע של הקומוניסטים הארורים:

דרשת שבת הגדול מהגאון המקובל רבי לוי יצחק שניאורסון, ניסן תרעו או תרעז: 'הרי אני כבן שבעים שנה' וכל אחד מישראל הוא כזקן בן שבעים מפחד הרוצחים הגויים, והשאלה היא איך יכולים בגלות שנמשלה ללילה, ובפרט בגלות זו המלאה צער ומכאובים, לזכור יציאת מצרים בסדרי פסח עם המשפחה כמלכים ובני חורין? 'עד שדרשה בן זומא – זומא מלשון מזימות [מחשבה ובינה עמוקה]' דגם בחשכת הגלות חייב לזכור יציאת מצרים, ובכל דור ודור צריך לראות עצמו כאילו יצא ממצרים.

[להוסיף בדרש הדרוש: רבי אלעזר בן עזריה התמנה לנשיא, ו"נשיא" ראשי תיבות "ניצוצו של יעקב אבינו" והרי יעקב תיקן תפילת ערבית, כפי שהארכנו בסוד העניין בשיעור לפרשת ויצא שנה זו. לכן ממשיכו הנשיא, תובע להזכיר יציאת מצרים בלילות].

בהמשך למהלך הזה, נוכל לתרץ נקודה נפלאה ויסודית במבנה הלילה. ברוב מצוות הלילה יש דבר והיפוכו: הן מסמלות גם נס השחרור וגם את ההיפך, השעבוד והקושי. הן באות להנציח את אהבת ה' וגם את קפידתו.

נתחיל עם כוכבת הלילה: המצה. ההגדה עצמה נותנת שני טעמים הפוכים למצווה המצה:

3. הגדה: מצה זו שאנו אוכלים על שום מה? שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם ממה"מ הקב"ה וגאלם. תחילת ההגדה: הא לחמא עניא דאכלו אבהתנא בארעא דמצרים,

מצד אחד, המצה היא מאכל הניצחון וסמל החירות. היא מסמלת את המהירות והמוחלטות בה התמוטטו חומות מצרים. ברגע שהקב"ה החליט שפרעה יתפרק לרסיסים, המצרים עצמם דחקו ולחצו את ישראל לצאת מיד, עד שאבותינו לא הספיקו אפילו להחמיץ את הבצק.

מצד שני, כדי לעשות לעניים טוב על הלב ולגרום להם להרגיש בנוח, ההגדה פותחת עם פיסקה שאומרת שכולנו התחלנו מקושי והיינו עניים. כולנו סבלנו ואכלנו את המצה שהייתה לחם עוני במצרים². האברבנאל מסביר כי המצה הייתה לפני זה סמל העבדות והשפלות של ישראל. הנוגשים המצריים הכריחו את העבדים היהודים להכין לעצמם מצות בעת העבדות, משום שהמצה נעשית בחיפזון ואינה מבזבזת זמן הכנה כמו הלחם שמחכה להחמיץ. האברבנאל מוסיף ומביא עדות של גדול בישראל בשם רב יוסף האזובי, שהיה שבוי כעבד במדינת הודו וקיבל מצה לאכול, שכן המצות לא מעובדות ולכן הן מתעכלות לאט ויוצרות שובע ליותר זמן. כך שהמצה היא לחם העבדות והעניות.

והתמיהה פשוטה: איך מאכל אחד יכול להכיל שתי קצוות קיצוניות?

אותה סתירה קיימת אצל הכוכבות המרכזיות השניות של הלילה: ארבע כוסות היין.

פסחים קט,ב: רבינא אמר: ארבעה כסי תקינו רבנן דרך חירות - רש"י שם צט,ב: כנגד ארבע לשונות גאולה האמורים בגלות מצרים, 'והוצאתי אתכם והצלתי אתכם וגאלתי אתכם ולקחתי אתכם לי לעם'. שולחן ערוך רבינו הזקן תעב,כג: מצוה לחזור אחר יין אדום אם אין הלבן משובח ממנו ... לפי שיש בו זכר לדם שהיה פרעה שוחט בני ישראל. ועכשיו שמצויים עלילות דם נמנעו ליקח יין אדום.

שתיית ארבע כוסות היא לזכר ארבע לשונות גאולה שנאמרו לפני היציאה ממצרים. מצד שני מובא בפוסקים כי יש עדיפות לקחת יין אדום בליל הסדר (אם הוא טוב כמו הלבן), וזאת כדי להזכיר את הדם ששפך פרעה מילדי ישראל. והסתירה עצומה: איך כוס אחת יכולה לציין שני קטבים?

אותה סתירה קיימת לגבי החרוסת - וכאן שני הקטבים מובאים בזה אחר זה בגמרא:

פסחים קטז: חרוסת ... רבי לוי אומר: זכר לתפוח - רש"י: שהיו יולדות בניהן שם בלא עצב שלא יכירו בהן מצריים, דכתיב 'תחת התפוח עוררתך'. ורבי יוחנן אומר: זכר לטיט [הבניין]. אמר אביי: הלכך צריך לקהוייה [להכינו עם תפוח ויין] ולכתוש בו הרבה כדי שיהיה סמיך ועבה כמו הטיט.

הנה אפשר לתרץ את כל השאלות הללו, לפי הברקה חדה ומעוררת השראה שהביא פעם הרבי:

פרשת שמות מספרת על רגע השבירה של משה רבנו. הוא התייאש מגאולת מצרים ופרץ באמירות שבר על עצם השליחות שלו. משה נכנס לארמון פרעה להעביר את צו ה' "שלח את עמי", אבל פרעה זרק אותו מהארמון. ולא זו בלבד אלא שהחמיר את תנאי השעבוד. בעוד שעד עתה, העבדים קיבלו תבן מוכן עבור הטיט, מעתה עליהם גם לקצור את התבן ולהכינו לטיט וגם לעמוד במכסות הבניין.

שוטרי ישראל שהיו אמורים לאכוף את הצו החדש, התפרצו בכאב לפני פרעה: "למה תעשה כה לעבדיך, תבן אין נתן לעבדיך ולבנים אמרים לנו עשו והנה עבדיך מכים וחסאת עמך". פרעה שילח אותם בלעג והם מצאו את משה ואהרן וביטאו את כאבם. משה נשבר מהמחשבה שהוא זה שגרם להחמרת הסבל ופנה בצעקה לקב"ה: "למה הרעתה לעם הזה? למה זה שלחתני?". הקב"ה ענה כי עכשיו תצא הגאולה לדרך: "עתה תראה אשר אעשה לפרעה".

אבל איפה התשובה לעצם זעקתו? למה צריך להיות כל כך רע לפני שנהיה טוב?

שיחת כ מנחם אב תשל"ט (שיחות קודש 560): המילה 'למה תעשה כה לעבדיך' מוטעמת בטעם נדיר: מרכא כפולה, להורות שגזרת פרעה הייתה בעלת משמעות כפולה: מצד אחד היה בה הכבדת הקושי והסבל, אבל מצד שני היא עצמה הייתה טובה, משום ש'קושי השעבוד השלים' ולכן ציווי פרעה 'תבן אין ניתן לעבדיך' הוא עצמו מה שקיצר את השהות שם ל-210 שנים.

² בכך מובן שהקטע הזה בארמית, משום שהוא נכתב בבבל ונועד לאוזני העניים שלא בקיאים בלשון הקודש. ובכך מובן מה שאומרים אותו בבית אחרי שהתחיל הסדר, והרי אם הוא הזמנה לעניים, היה עלינו לומר אותו בבית הכנסת? אלא שהוא נועד עבור האורחים שסביב השולחן.

יש לומר שזאת הסיבה שמנציחים את השעבוד ואת הגאולה **באותם מאכלים עצמם**. שכן בדיעבד אנו כביכול מודים גם על הקשיים עצמם. בעוד שבזמן אמת הקושי נראה כמו תאונה, כמו שבירת חוקי המשחק והתפרקות הכללים, אבל במבט לאחור מבינים שהקושי הוא הריקבון שמזמין את הצמיחה.

הרבי לא רק דיבר, אלא הגשים וחי בצורה כזו והנה סיפור: גרשון בן יעקובסון היה עיתונאי מטעם "ידיעות אחרונות" בניו יורק ועורכו הראשי של העיתון האידי-אמריקאי "אלגעמיינער ז'ורנאל". בנו, המרצה והסופר הרב סימון יעקובסון, מספר: "בתור איש תקשורת, אבי החזיק מסמך חשוב: תעודת עיתונאי שהתירה לו להיכנס לברית המועצות הקומוניסטית. עבור הרבי מליובאוויטש והמחתרת החבדי"ת שהתנהלה שם זה היה נכס יקר.

"בשנת 1971 אבי חזר מביקור בברית המועצות. הוא נשלח להברית תשמישי קדושה עבור היהודים הכלואים שם. עם שובו לארצות הברית התבקש לסור לחדרו של הרבי. הפגישה נמשכה כל הלילה. אבי סיפר על הסבל שחווים היהודים 'מאחורי מסך הברזל' ופניו של הרבי נפלו. עם כל אנקדוטה וחוויה – רוחו של הרבי הפכה מיוסרת יותר. כאן סגרו מקווה, שם שלחו את השוחט לסיביר. כאן נותרו הילדים בלי אבא מפרנס ושם נותרה קהילה מיוסרת ללא מנהיג.

"ואז, כשהסתיים הלילה הארוך, קרני שמש ראשונות הפציעו והאירו את משרדו של הרבי. הרבי קם מכיסאו, הסיט את הווילון, המבע הכאוב התחלף בחיוניות ואמר בטון קורן: אה, יום חדש הפציע..."

כאמור, עם ישראל הפגין זאת בחצי השנה האחרונה וכעת באים בעזרת ה' זמנים של ניסים ונפלאות, עד נסי הגאולה השלמה בקרוב ממש וכפשוטו ממש.

**כתיבת הדרשות והשיעורים והפצתם באופן חופשי
מתאפשרת בתמיכתם של שלוחי הרבי ברחבי תבל**

**ובחסותו האדיבה של הנגיד החסידי
ר' שניאור ורעייתו יוכבד שיחיו מינסקי
להצלחה רבה בכל ענייניהם
ולעילוי נשמת מרת
שיינא בעשא בתיה בת יוסף דב**